

**ТРИПІЛЛЯ. ЗВ'ЯЗОК КУЛЬТУР ЧЕРЕЗ СТОЛІТТЯ.
ТАЄМНИЦІ, ГІПОТЕЗИ, ВІДКРИТТЯ****Черненко А. А.**Ст.викл. каф. Архітектури будівель і споруд,
ugolneba16@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3378-0790*Архітектурно-художній інститут,
Одеська державна академія будівництва та архітектури*

Анотація: У статті розглянуті основні питання, пов'язані з проблемою вивчення та розуміння культури Трипілля. Автором проведено аналіз предметної спадщини та вивчено наукові та фольклорні джерела з безпосередньо трипільської культури та за схожими культурами як у географічному так і в часовому аспекті. Стаття несе ознайомлювальний характер. Автор показує зв'язок традицій в архітектурі неоліту та сучасній архітектурі, переконує у схожості вирішення завдань поставлених перед будівельниками минулого та сьогодення. Висуває свої теорії, що пояснюють загадки трипільської культури.

Ключові слова: історична забудова, містобудування Трипілля, реставрація, культура Трипілля, загадки Трипілля, Кукутень-Трипільська культура.

Вступ. У 1896 року Вікентієм В'ячеславовичем Хвойкою, учителем, агрономом та археологом-аматором, було виявлено сліди невідомої цивілізації. І назвали її на честь найближчого поселення – Трипільської. Згодом її сліди виявили у Стайках та Жуківцях, Києві, над Дніпром. Як першовідкривач Хвойка провів роботу з її класифікації. Приблизно в той же час, тільки під містом Яси на кар'єр біля села Кукутені, румунський музикознавець, фольклорист, скрипаль і театрознавець Теодор Бурада виявив сліди таємничої цивілізації.

А ще за кілька років виявилось, що і в Україні, і в Румунії було виявлено сліди однієї й тієї ж культури. Сьогодні ми знаємо під подвійною назвою: Кукутень-Трипільська культура. Протягом майже ста років ця культура вважалася цікавою, але досить звичайною та локальною культурою епохи Енеоліту.

З невеликими поселеннями на кількадесят сімей. Проте 1964 року військовий топограф Костянтин Шишкін розшифровував аерофотознімки, зняті в районі Умані. Він помітив ланцюг гігантських еліпсоподібних кіл, які не були пов'язані з відомими наземними спорудами. Це викликало чимало підозр. Що це було? Топограф вирушив у місце, де на знімках читалося скупчення світлих кілець. І натрапив на залишки глиняних жител. Так було виявлено гігантське поселення трипільців.

Історики впевнені, що Кукутень-Трипільська культура існувала з другої половини VI тисячоліття до першої чверті III тисячоліття до нашої ери, коли про цивілізації Шумеру, Стародавнього Єгипту та Вавилону ще й не йшлося. Деякі вчені вважають, що саме представники Трипільської культури винайшли колесо. Вони ж першими почали зводити багатоповерхові будівлі. Але загадок, пов'язаних із Трипіллям, так багато, що невідомо чи всі вони колись будуть розгадані.

Ми ж сьогодні спробуємо відгадати деякі з них, мабуть найцікавіші.

Аналіз останніх досліджень. Питання регіональних досліджень, які пов'язані з територією на якій виявлено залишки Кукутень-Трипільської цивілізації в першу чергу, стосується збереження її унікальних археологічних пам'яток [2, 3]. По-друге, і не менш цінне розуміння зв'язку поколінь, не просто передачі традицій, а виникнення в їх першоджерела. Що дозволило б бачити не скупі одноманітні бездушні коробки для житла, а наділені віковою мудрістю будинки, з чіткою прив'язкою до самої людини. [4, 5, 6, 9].

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є виявлення культурних зв'язків у просторово-часовому континуумі. Позначення архітектурно-побутових проблем та їх

вирішень у період Культури Трипілля — Кукутень, простежити спадкоємність та збереження традицій як у візуальному аспекті, так і в технологічному.

Основний текст. Отже, Трипілля. Ось куди зрештою прийшли «вигнанці з Раю», нащадки Адама та Єви. У сучасній історіографії прийнято вважати, що люди із зони Родючого півмісяця розділилися на чотири групи і вирушили на всі чотири сторони. Точніше так: одна з них залишилася на місці, друга вирушила на схід (через нинішній Пакистан, Індію та Китай), третя на захід (можливо вона і дала поштовх виникненню єгипетської цивілізації) і, нарешті, четверта на північ і через Босфорську протоку переправилася на Балкани. Там стався новий поділ: частина пішла на захід, частина на схід. Усі ці подорожі тривали не одне століття. Трипільці, у басейні Південного Бугу, створили протогорода-гіганти: Майданецьке, Доброводи, Тальянка, що можна порівняти з Києвом у домонгольську епоху, коли він перевершував багато великих центрів середньовічної Європи.

Рис. 1. Археологічні пам'ятки трипільської культури на території України.

Рис. 2. Реконструкція поселення трипільців

Рис. 3. Статуетки, що виявляють жінку, яким понад 6 тисяч років та статуетка «мислитель». Трипільська культура.

Шістдесят століть тому, на цю територію, рівномірно розселяючись Дніпровським краєм, прийшли трипільці. Тоді, у цих місцях, було чимало лісів, у яких мешкали місцеві племена мисливців. Це були люди пізнього кам'яного віку. Трипільці принесли в ці місця нові способи обробітку землі, одомашнення тварин. У них процвітала гончарна справа, ткацтво, архітектура. І була досить реалістична, на той час дрібна пластика — керамічні фігурки, що зображають тварин і людей.

Але наскільки «реалістичними» були ці портрети сказати важко, адже останки, якими можна було б відтворити зовнішність трипільців, поховання раннього та середнього періоду, відсутні. Ця проблема чимало бентежила вчених. Справді, незрозуміло, протягом тисяч років люди народжувалися, помирали, але при цьому не залишили жодних поховань.

Моє припущення: у трипільській культурі було прийнято обряд трупоспалення. Це пояснює багато загадок, пов'язаних з цим дивовижним народом. Але про це поговоримо згодом. То як же виглядали трипільці? Більшість вчених вважають, що вони належали до західного, середземноморського типу. Словом, вони були схожі на сучасних італійців, точніше на жителів Сардинії. Якщо ж судити з трипільських фігурок, жителі цієї культури мали досить виступаючі носи. На підставі цих знахідок антропологи визначили ще один тип – вірменоїдний. Однак є ще один загадковий народ, предками якого були трипільці. Це Бербер.

Однією з найважливіших якостей архітектора є можливість поставити себе в ролі користувача. Під час проектування щоразу «проводити» себе по придуманій будівлі. Необхідно пам'ятати, що мірилом будь-якої архітектури є людина. Стародавні греки називали архітектуру "третій шкірою". Всі розміри і пропорції були підпорядковані людині, в гармонії з її природою і навколишньою природою. У деяких державах і досі користуються засобами обчислення еталоном яких є людина. Метрична система абсолютно абстрактна.

Отже, скористаємося своїм умінням і уявимо себе архітектором народу, якому судилося увійти в історію під ім'ям трипільці. Із чим ми прийшли на нові землі? З будівельними технологіями, вмінням працювати з каменем, деревом та, звичайно, глиною, з умінням будувати малі селища та великі міста. Ми вміємо обробляти землю та вирощувати злаки, пасти худобу, прясти та шити прекрасний одяг. А ще наші майстри роблять чудові знаряддя праці, з використанням суперматеріалу кремнію. З віруваннями та місячним календарем. Куди ми прийшли? Народ трипільців не був народом моря. Вони не селилися біля великих водойм. Але вибирали місця в яких було в достатку всього, що їм потрібне для життя. Територія нинішньої України, Румунії, Молдови з їх лісостепами, річками, великими запасами будівельних матеріалів та орних земель і, що дуже важливо, з величезними покладами кременю.

Вибір місцевості був ідеальним. Тут навіть не було ворожих племен. Взагалі існує така думка, що на той час великих конфліктів взагалі не було, траплялися лише дрібні побутові сварки. Проте споруджувати захисні стіни не було потреби. Тоді вже існували дві основні системи планування міст: прямокутна (названа пізніше за Гіпподамову) і радіально-кільцева.

Трипільці ж використали радіально-кільцеву систему. У центрі міста розташовувалися громадські будинки. Навколо щільним кільцем, стіна до стіни та центральним входом до центру, розташовувалися житлові будинки. Вони були одноповерхові та двоповерхові глинобитні, криті соломомою. Спочатку встановлювалися стійки, які потім перепліталися подібно до кошиків, і цей каркас після забивався глиною. Сходи на другий поверх влаштувалися зовні. Частина приміщень, що служила для житла, опалювалася печами, відкритими осередками, мала круглі вікна, частина використовувалася під комори. У таких будинках, ймовірно, жила одна чи кілька сімей.

Технології нікуди не зникли. Прийоми планування міста використовували в Україні ще у 18 столітті, а споруди глинобитних хат мало місце ще у ХХ столітті. Пам'ятаєте як у Тараса Григоровича: «Садок вишневий коло хати...»?

Тепер обговоримо кілька загадок цього легендарного народу. Кераміка трипільців є однією з найкращих у світі, а керамічні вироби – просто витвір мистецтва для того часу. Керамічний посуд того часу виготовлявся з гончарної глини з домішкою кварцового піску та черепашок прісноводних молюсків. Вона ліпилася без гончарного кола на твердій основі, товщина його днища переважала товщину стін, а самі стіни були нерівномірної товщини і не завжди правильної форми. Зовнішня поверхня була рівною і покривалася нанесеною до розпису та випалу червоною фарбою.

Але найзагадковішими залишаються так звані біноккулярні судини, які стали своєрідною візитівкою культури Трипільля (рис.10.).

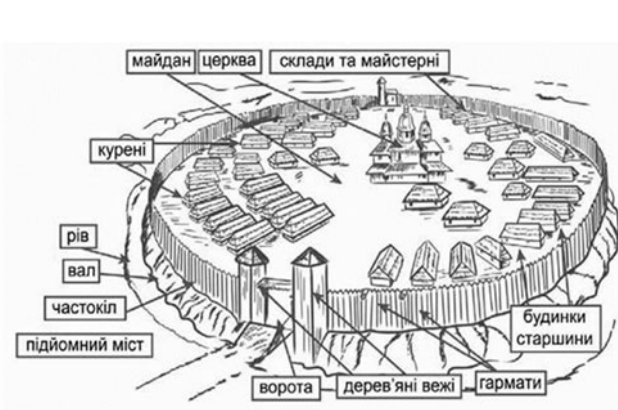

Рис. 4. А таке планування мала відома Запорізька січ.

Рис. 5. Реконструкція трипільського будинку

Рис. 6. Типова українська хата-мазанка 19-го століття

Рис. 7. Сучасна реконструкція технології глинобиття.

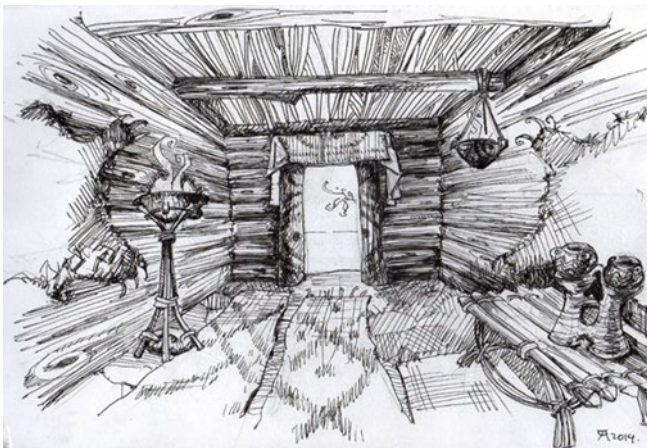

Рис. 8. Реконструкція інтер'єрів Трипільських будинків, виконана Черненком А.А. для мультиплікаційного фільму «Легенди Трипільля».

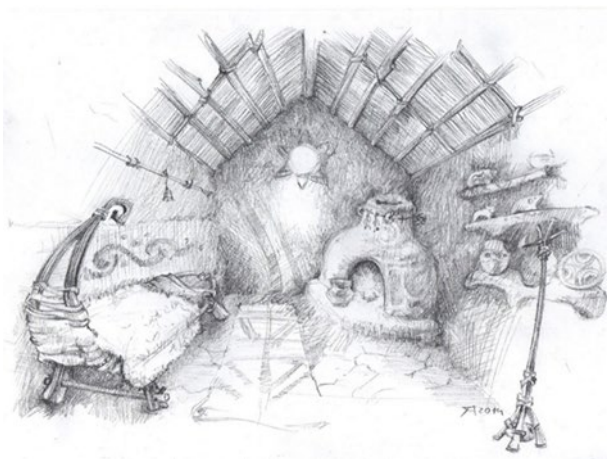

Рис. 9. Реконструкція інтер'єрів Трипільських будинків, виконана Черненком А.А. для мультиплікаційного фільму «Легенди Трипільля».

Рис. 10. Таємничча бінокулярна судина. Швидше за все її нижня частина. Культура Трипілля. 4 тисячоліття до нашої ери.

Рис. 11. Розписна керамічна подвійна чашка, культура Яншао, тип Мачан, Китай, близько 2500 до н.е. Можливо, саме так виглядала верхня частина трипільської судини.

Рис.12. Китай, культура Янгшао.

Рис. 13. Посудина з Марокко, так званий берберський стиль.

Рис. 14. Традиційні слов'янські щанки.

Рис. 15. У Польщі це двоякі (Dwojaki). Споживання подвійної їжі зображено на картині «Лелеки» художника Юзефа Хелмонського.

А це слов'янські зразки (рис.14.). Щанки (спориші, поляточки, близнюки, двоєшки, двійнички, спариші, парники) - у слов'ян глиняний посуд з 2 або 3 горщиків однакового або різного розміру, скріплених ручкою. У споришах носили їжу на полі («щи та каша») у сінокіс або жнива.

А ось ще одна загадка трипільської кераміки. Дивовижною особливістю цих людей було те, що вони ліпили свої будинки у мініатюрі із глини. І в кожній великій оселі стояла його маленька модель. Спочатку вчені думали, що це іграшка, але як він детально та реалістично він зроблений. Це наштовхнуло на іншу думку. Схоже, що це був переносний вівтар трипільців, який назавжди зобразив устрій їхнього життя. У автора є свій здогад про призначення цих будиночків (рис.16,17.).

Рис.16. "Модель храму". Трипілля 4100-3900 рр. до н.е.
Швидше за все урна для зберігання праху померлого.

Рис.17. Урна з Поджо Гаела поблизу Клузія, датована початком V століття до н.е.

Згадується таке українське слово «домовина» — синонім слова «труна» у розмовній та літературній мові. Чи це не відлуння давньої традиції ховати останки в подібних «будиночках». Тим більше, що, швидше за все, трипільці застосовували обряд трупоспалення. У пізніші часи подібні похоронні скриньки використовувалися у Етрусків.

І, нарешті, найбільша загадка Трипілля: Селище використовувалося близько 50 років, потім обов'язково спалювалося за особливим ритуалом, а плем'я переселялося на нове місце. Чому ж трипільці спалюють свої міста? Ось тут саме час згадати три чинники, про які ми говорили на початку цієї теми: Трипільці користувалися місячним календарем, Трипільці дотримувалися традиції трупоспалення і те, що архітектура в давнину була проекцією людини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Так, трипільці вважали свої будинки та міста живими. Настання четвертого циклу Місячних Вузлів, тобто до 56 років життя людини добігало кінця. А значить, і життя міста теж. Місто справді старіло, всі міста старіють. Але традицію подібну до трипільської ніхто не використовує. Проблеми виникають не лише при заснуванні міста, а й у його житті.

Вперше у дослідженні культури Трипілля було не лише позначено особливості цієї цивілізації, а й аргументовано пояснено причини виникнення цих особливостей. Було зроблено спробу своєрідної подорожі у часі. Через вивчення витоків цивілізацій приходить розуміння самої суті речей, самої суті архітектури.

Навчити студента не бездумно копіювати архітектурну спадщину, а освоїти навичку розуміння архітектури – ось найважливіше завдання. На прикладі Трипілля, можна побачити логіку архітектурних рішень стародавніх будівельників, їх правдивість і безпосередність у традиціях, мистецтві та архітектурі. І саме цей підхід найбільш живучий. Саме завдяки правдивості досі живі архітектурні рішення та будівельні технології доби неоліту.

Література

- [1] Дергачев В. А., Манзура И. В. Погребальные комплексы позднего Триполья. Монография. — Кишинёв: «Штиинца», 1991. — 336 с. — ISBN 5-376-01192-5.
- [2] Корвин-Пиотровский А. Г. Трипольская культура на территории Украины. — К.: Институт археологии НАН Украины, 2008. — 256 с. — ISBN 978-9-66-024944-8.
- [3] Ткачук Т. М. Семіотичний аналіз трипільсько-кукутенських знакових систем (мальований посуд) / Ткачук Т. М., Мельник Я. Г.; Національний заповідник "Давній Галич"; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ: Плай, 2000.
- [4] Шилов Ю. Доскітські цивілізації Подніпров'я. // Космос древньої України. — Київ. — 1992. — С. 109—110
- [5] Цвек О. В. Поселення східнотрипільської культури (короткий нарис). — Київ, 2006.
- [6] Biblioteca Antiquitatis, The first Cucuteni Museum of Romania Foton, 2005
- [7] The Tripolye Culture giant-settlements in Ukraine. Formation, Development and Decline. F. Menotti, A. Korvin-Piotrovsky ed.; Oxford: Oxbow Books, 2012
- [8] Whittle, Alasdair W. R. Europe in the Neolithic: the creation of new worlds. Part of the Cambridge world archaeology series (revised edition of Neolithic Europe, 1985); Cambridge: Cambridge University Press, 1996. — ISBN 0-521-44476-4 OCLC 32510827
- [9] Ellis, Linda. The Cucuteni-Tripolye culture: study in technology and the origins of complex society (англ.). — Oxford: British Archaeological Reports (B.A.R), 1984. — 221 p. — (BAR international series, 217). — ISBN 978-0-86054-279-7.
- [10] Rook E., Trela E. Stanowiska kultury trypolskiej w Bilczu Zlotym w dawnym powiecie Borszców, w świetle zbiorów krakowskich // Z archeologii Ukrainy i Jury Ojcowskiej. — Ojcow, 2001. — S.183-206

References

- [1] Derhachov V. A., Manzura I. V. Pokhival'ni kompleksi pizn'oho Trypillya. Monohrafiya. — Kyshyniv: «Shtyntsya», 1991. — 336 s. — ISBN 5-376-01192-5.
- [2] Korvyn-Piotrovs'kyu A. H. Trypil's'ka kul'tura na terytoriyi Ukrayiny. — K.: Instytut arkeolohiyi NAN Ukrayiny, 2008. — 256 s. — ISBN 978-9-66-024944-8.
- [3] Tkachuk T. M. Semiotychnyy analiz trypil's'ko-kukutens'koyi znakovoyi systemy (rozpysnyy посуд) / Tkachuk T. M., Mel'nyk YU. H.; Natsional'nyy zapovidnyk «Davniy Halych»; Prykarpats'kyu universytet imeni V. Stefanyka. — Ivano-Frankivs'k: Play, 2000.
- [4] Shylov YU. Peredskifs'ki tsyvilizatsiyi Naddnipyanshchyny. // Kosmos davn'oyi Ukrayiny. — Kyiv. — 1992. — S. 109-110
- [5] Tsvek O. V. Poselennya skhidnotrypil's'koyi kul'tury (korotkyy narys). — Kyiv, 2006.
- [6] Biblioteca Antiquitatis, pershyy muzey Kukuteni v Rumuniyi Foton, 2005
- [7] Poselennya-hihanty trypil's'koyi kul'tury v Ukrayini. Stanovlennya, rozvytok i zanepad. F. Menotti, A. Korvin-Piotrovs'koho red.; Oksford: Oxbow Books, 2012
- [8] Vittel, Alasder V. R. Yevropa v neoliti: stvorennya novykh svitiv. Chastyna Kembrydzhs'koyi seriyi vsesvitn'oyi arkeolohiyi (perehlyanute vydannya Neolithic Europe, 1985); Cambridge: Cambridge University Press, 1996. — ISBN 0-521-44476-4 OCLC 32510827
- [9] Ellis, Linda. Kukuteni-Trypil's'ka kul'tura: vyvchennya tekhnolohiyi ta pokhodzhennya skladnoho suspil's'tva (anhliys'ka). — Oxford: British Archaeological Reports (B.A.R), 1984. — 221 s. — (Mizhnarodna seriya BAR, 217). — ISBN 978-0-86054-279-7.
- [10] Rook E., Trela E. Stanowiska kultury threepolskiej w Bilczu Zlotym w dawnym powiecie Borszców, w świetle szoriob krakowskich // Z archeologii Ukrainy i Jury Ojcowskiej. — Ojcow, 2001. — S.183-206

**TRYPILLIA. CONNECTION OF CULTURES THROUGH THE CENTURIES.
SECRETS, HYPOTHESES, DISCOVERIES**

Chernenko A.A.

Senior Lecturer, Department of Architecture of Buildings and Structures,
ugolneba16@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3378-0790

*Institute of Architecture and Art,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Abstract: The article discusses the main issues related to the problem of studying and understanding the Trypillia culture. The author analyzed the subject heritage and studied scientific and folklore sources on the Trypillia culture itself and on similar cultures both in geographical and temporal aspects. The article is for informational purposes only. The author shows the connection between traditions in Neolithic architecture and modern architecture, and convinces us of the similarity in solving the problems set before the builders of the past and present. He puts forward his theories explaining the mysteries of Trypillia culture.

One of the most important qualities of an architect is the ability to put himself in the role of a user. When designing, each time “guide” yourself through the imagined building. It must be remembered that the measure of any architecture is a person. The ancient Greeks called architecture the “third skin.” All sizes and proportions were subordinated to man, in harmony with his nature and the surrounding nature.

Using the example of Neolithic culture, the author tries to restore lost traditions, make architecture less abstract and closer to the direct user - man.

For the first time in a study of the culture of Tripoli, the features of this civilization were not only identified, but also the reasons for the emergence of these features were reasonably explained.

An attempt was made to travel through time in a way. Through studying the origins of civilizations comes an understanding of the very essence of things, the very essence of architecture.

Teaching a student not to mindlessly copy the architectural heritage, but to master the skill of understanding architecture is the most important task. And, the author, using the example of Trypillia, brilliantly shows the logic of the architectural decisions of the Trypillia people, their truthfulness and spontaneity in traditions, in art and in architecture.

And it is precisely this approach that is most tenacious. It is because of truthfulness that architectural solutions and construction technologies of the Neolithic era are still alive.

Keywords: historical buildings, urban planning of Trypillia, restoration, culture of Trypillia, mysteries of Trypillia.